

TÜRK TARİH TEZİ İLE TÜRK DİL TEZİNİN KAVŞAĞINDA GÜNEŞ-DİL TEORİSİ

Gökhan Yavuz DEMİR*

ÖZET

Türkiye'nin modernleşme sürecinde hem çağdaşlaşma hem de ulusal kimliğin inşası açısından Türkçenin merkezî bir önemi vardır. Genç Türkiye Cumhuriyeti otuzlu yıllarda hem ulusal kimliğin inşası hem de çağdaşlaşma uğruna birçok devrimler yapmıştır. Cumhuriyet bu uğurda Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti ile Türk Dili Tetkik Cemiyeti'ni kurmuş ve kongreler düzenlemiştir. Bu kongrelerde çağdaşlaşma ve ulusal kimliğin inşası için Türk tarih tezi ve Türk dil tezi geliştirilmiştir. Bu iki tez anlaşılmadan Türk modernleşmesinin hedefleri anlaşılabilir. Türk tarih ve Türk dil tezinin ruhunu en iyi yansıtan şeyse Üçüncü Türk Dili Kurultayı'nda geliştirilen Güneş-Dil Teorisi'dir. Bu makalede Türk modernleşmesine temel teşkil eden Türk tarih tezi ile Türk dil tezinin ruhunu en iyi yansıtan Güneş-Dil Teorisi ele alınmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Güneş-Dil Teorisi, Türk tarih tezi, Türk dil tezi, monogenesis teoriler, dilin kaynağı.

ABSTRACT

Sun-Language Theory at the Crossroads of the Turkish History and Language Thesis

Turkish has a vital importance in Turkey's modernization and nation building process. To reach that particular aim, Young Turkish Republic radically changed so many things in the thirties. The republic established Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti and Türk Dili Tetkik Cemiyeti and organized congresses, in which thesis of Turkish history and language was developed. It is not possible to understand the aim

* Öğr.Gör.Dr., Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü.

of Turkish modernization without grasping the meanings of those two particular thesis. We claim that it was Sun-Language Theory which reflects the spirit of those two thesis. In this article I will try to show the importance of Sun-Language Theory.

Key Words: Sun-Language Theory, thesis of Turkish history, thesis of Turkish language, monogenesis theories, origin of language.

Dil, hakkında bütün bildiklerimize rağmen yine de bilinemezliğini koruyor. Eflâatun'un *Kratylos* diyalogundan beri "dil" daima düşüncenin gündemini ve insan zihnini meşgul etmekle beraber, hâlâ bilinemezliklerini de muhafaza ediyor. Dile dair bilinemez, en spekülatif ve dolayısıyla en çözülemez bilmece ise kaynağının veya orijininin ne olduğu sorusudur. Dilin kaynağı problemi İskender'i olmayan bir gordion düğümüdür.

Dilin kaynağı hakkında yapılan spekülasyonlar tarihin her döneminde sıcaklığını korusa da bu tartışmaların en revaçta olduğu dönem, bilhassa on sekizinci yüzyılın ortalarından on dokuzuncu yüzyılın başlarına kadar olan periyottur. Bu dönemde Rousseau'dan Herder'e, Vico'dan Condillac'a, Grimm'den Adam Smith'e kadar farklı alanlardan pek çok düşünür insan zihnini bir hayli meşgul eden ve gıdıklayan "dilnin kaynağı nedir" sorusuna cevap aramıştır. Fakat on dokuzuncu yüzyılda pozitivistizm ve bütün bilimlere fiziğe indirgeyerek bilimi üniterleştirmeye yönelik "fizikalizm" in artan etkisiyle hümaniter disiplinlerin giderek matematize olmasının sonucunda, dilin de kesin bir analizini yapabilecek ve dile ilişkin incelemenin sınırlarını belirleyecek bir dil bilimi arayışının doğması, bu sorunun entelektüel gündemden uzunca bir süre düşmesine yol açmıştır (Demir, 2007b). Bunun neticesinde Paris Linguistik Cemiyeti 1866'da düzenlediği kongrede "dilnin kaynağı" hakkında yazılmış bildirimlere, bu spekülasyonların bir sonu ve bilimsel temelleri olmadığı gerekçesiyle yer verilmeyeceğini açıklamıştır. Benzer bir yasaklamaya yaklaşık yarım yüzyıl sonra 1911'de Londra Filoloji Cemiyeti de gitmiştir (Danesi, 1993; Wells, 1987).

Bugüne kadar ortaya atılmış dilin kaynağı teorileri kabaca teolojik, metafizik ve bilimsel olarak tasnif edilebilir. Bu dilin kaynağı teorilerini tasnif etmenin başka bir yolu da başlangıç modellerine bakmaktır. Bunlara göre ilk dil sesli-işitilebilir ifadeler yahut el-kol-jest-mimik gibi görülebilir işaretler veyahut da bütünüyle içsel zihni kodlardan doğmuştur. En bilinen başlıca dilin kaynağı teorileri ise özetle şunlardır: dilin kaynağını kutsal kitaplarda arayan teolojik teori; mutasyon teorisi; mutasyon teorisinin daha ham versiyonu doğuştancılık teorisi; sosyal baskı ve ihtiyaç teorisi; kontakt teorisi; sosyal kontrol ve işbirliği teorisi; konvansiyonalist teori; vokalik teoriler; ünlem, duygu veya Pooh-Pooh teorisi; ses taklidi, yansıma, onomatopeia veya Bow-Wow teorisi; komünal bir işte işçilerin ritmik

çalışmaları ve bireylerin hareketlerini koordine etmeye yarayan çalışma esnasında çıkarılan sesleri merkeze alan Marxist, işe-dair veya Ye-Ho-Ho teorisi; insanın bazı sesleri bazı nesne ve eylemlerle eşleştirmesine dayanan Ding-Dong teorisi; eğlenceyi ve tutkuyu temele alan müzikal teori; ses oyunu teorisi; bebek sesi teorisi; şarkı söyleme teorisi; nörolojik teori; anatomi ve fizyolojiye ağırlık veren ses kanalı teorisi; jest ve mimik teorisi; buraya kadar saydığımız modellerin iki veya üç tanesini birleştiren kombinasyon teorileri (Hewes, 1993; Ahanov, 2008). Konumuz gereği, bütün dillerin tek bir kaynaktan geldiğini savunan monogenesis teoriler ile dilin çok kaynaklı olduğunu ileri süren poligenesis teoriler arasında yapılan ayırım bizi daha çok ilgilendirir. Çünkü monogenesis teoriler dilin ortak ve tek bir kaynağı olduğunu ileri sürerken, zımnen bütün insanlığı kuşatan ortak ve tek bir ırk fikrini vurgular. Meselâ, bu monogenesis teoriye dayanarak kültürleri ve dilleri ilkelden uygara lineer bir ilerleme çizgisinde sıralayan evrimci antropoloji, “ilkel” toplulukların dillerini incelemek suretiyle dil evriminin ilk safhalarına ilişkin bilgi edinilebileceğini savunmuştur.

On dokuzuncu yüzyılın sonları ve yirminci yüzyılın başlarında Darwinizmin artan etkisi, sömürgecilik yarışının hızlanması, antropoloji ve karşılaştırmalı filoloji gibi disiplinlerin sömürgeciliğin keşif kolları olarak çalışması, dünyada bir politik üstünlük mücadelesinin kızışması, ulusçuluğun güçlenmesi ve ulus-devletin paradigma haline gelmesi ve Avrupa’da ulus-devletlerin pıtrak gibi yayılmasıyla dilin kaynağı incelemeleri eski popülaritesine yeniden kavuşmuştur. Bu dönemdeki dilin kaynağı incelemeleri, yeni kurulan ulus-devletlerin ilk ulus ve ilk dil olma iddialarından dolayı ekseriyetle monogenesis teorileri temel alır (Eco, 1995).

Yirminci yüzyılda bağımsızlığını ilan eden genç ulus-devletlerin ilk yaptıkları şeylerden biri ulusal tarih ve ulus dili çalışmalarını hızlandırarak kendi uluslarının tarihteki rolünü ve ulusal tarihlerinin başka ulusların tarihinden daha eski olduğunu göstermeye çalışmak olmuştur. Bu genç ulus-devletlerden bir tanesi de 1923’de kurulan Türkiye Cumhuriyeti’dir.

Türkiye’de dil tartışmaları Osmanlı İmparatorluğu’nun modernleşme süreci ve genç Cumhuriyetin uluslaşma süreciyle hareketlilik kazanır. Bu anlamda Türkçe tartışmaları bir medeniyet kriziyle başlar. Bunun neticesi olarak da Türkiye’de Türkçe tartışmaları büyük ekseriyetle linguistik olmaktan çok politik tartışmalar olmuştur. Türkçeye ilişkin tartışma modernliğe, modernleşmeye ve uluslaşmaya dair bir tartışmadır (Demir, 2007c).

On dokuzuncu yüzyılda çatırdayan bir İmparatorluğun çökmesini engellemek arzusundaki elitlerin en acil cevap bulmaları gereken soru “nasıl hayatta kalabiliriz” sorusuydu. Bu sorunun cevabı onlara göre modernleşmeydi ve modernleşmek de uluslaşmaydı. Ulus ve ulus-devlet

insanlığın evriminde daha ileri ve yeni bir aşamaydı ve İmparatorluktaki uluslaşma tartışmaları entelektüelleri kaçınılmaz olarak Türkçenin problemlerine yöneltti. Çünkü bir ulus ancak kendi öz dilinde çağdaşlaşma sürecini gerçekleştirebilirdi. Bu dil vardı ve hiç kuşkusuz Türkçeydi. Fakat Türkçe, Arapça ve Farsçanın hegemonyası altında kaybolmak üzereydi. İmparatorluğun ilk modern elitleri, bu sebeple alfabeden dilde sadeleşmeye Türkçenin birçok problemini tartışmaya mecburdular.

Yeni kurulan Cumhuriyet hiç kuşkusuz İmparatorluğun bakiyesiydi. O nedenle, başka birçok şey gibi, Türkçe tartışmaları da Cumhuriyete İmparatorluktan miras kalmıştı. Yeni Cumhuriyetin çağdaşlaşma beraber halletmesi gereken diğer bir konu da ulusal birliğin tesis edilmesi idi. Bir ulus-devlet kurulsun da İmparatorluğun bakiyesi halklardan bu ulus-devlete bir ulus inşa edilmesi gerekiyordu. Cumhuriyet çağdaş bir ulus-devlettir ve bu çağdaş ulus-devlete de çağdaş bir ulus lâzımdır.

Bu sebeple Cumhuriyet döneminin dil politikaları, bir yandan çağdaşlaşmanın gereği olan büyük çaplı bir zihniyet değişimini, öte yandan da ulusal birliğin tesisi arayışının etkisi altındadır. Cumhuriyetin kurucu önderleri ulusal bir dilin oluşmasını ulusun inşası için en temel adım olarak gördüler. Bir İmparatorluğun enkazı üzerinde yükselen Cumhuriyetin yeni bir devlet, yeni bir ulus yaratırken, yeni bir tarih ve yeni bir dil de yaratmaya çalışması bir arada düşünülmesi gereken temel bir arayışın parçalarıdır: Tarihi sıfır noktasından başlatmak!

Yeni kurulan Cumhuriyet miladı kendisiyle başlatmak, geçmişle bağlarını koparmak istemiştir. İmparatorluğun izlerini silmek isteyen Cumhuriyet kendisine bir referans noktası aramak zorundaydı ve bu referans noktasını Orta Asya'da bulmuştu. Keza bütün kurumları ve devrimleriyle hızla çağdaşlaşan Cumhuriyet, dilinde de İmparatorluğun kalıntılarını görmek istemiyordu ve ihtiyaç duyduğu öz ve kaynak Türkçeyi de yine Orta Asya'da bulmuştu. Dünyada bir eşi benzeri olmayan Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin 9 Ocak 1936'daki açılışı, Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti ve Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin sürdürdükleri Türk tarihi ve Türk dili incelemelerinin iki ayrı kurumla olsa da aslında tek koldan yürütüldüğünü açıkça gözler önüne serer (Demir, 1999a). Cumhuriyetin uluslaşma projesine ve resmî ideolojisine bu iki ayrı kurumun tek koldan yürüttüğü dil ve tarih tezleri hayat vermiştir.

Cumhuriyetin bu kurgusunun izlerini, Ruşen Eşref'in Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Hazretlerinin emirleri üzerine tercüme ettiği Leon Kahön'ün (Léon Cahun) "Fransa'da Arî Dilleri Takaddüm Etmiş Olan Lehçenin Turanî Menşei" adlı yazısının sonuna eklediği Afet Hanımın ders notlarında bulabiliriz.

“Yukardanberi hareket ve faaliyetinden bahsettiğimiz insan kütleleri, aldıkları vaziyet ve ifa ettikleri vazife ve göründükleri muhitlerdeki zaman itibarile muhtelif namlarla yadedilmiş olan TÜRK'LERDİR.(...) (Helen'ler ve Lâtin'leri sinesinden çıkarmış olan) Türk'lerin beşeriyet ve medeniyete ettikleri hizmet nedir? Bu suallere kısaca şu cevabı verebiliriz: Türk'ler muhtelif dünya muhitlerine giderek, o muhitlerde ya yalnız başlarına dünyanın ilk medeniyetlerini tesis etmişlerdir ve yahut muhtelif muhitlerdeki insanların arasına girerek, onların insanlıkta ve medeniyette ilerlemelerine müessir olmuşlardır. (...) Binaenaleyh, Türk'ler insaniyet ve medeniyette mürebbi ve kılavuz olmuşlardır. Bununla iftihar ederler. Gerçi bilâhare zaman zaman kendi benliğini unutturan sevk ve idareleri yüzünden çok zararlara ve perişanlığa maruz kaldılar. Bu vaziyetler yüzünden beşeriyet ve medeniyete ifa eylemiş oldukları büyük tesir ve hizmetler kale alınmayarak onları yalnız her millette görülmüş neviden bazı şedit hareketlerle tarihte tanıtmaya çalışmak düşmanlar için şiar oldu. (...) Bundan kolaylıkla anlaşılıyor ki bütün eski medeniyetleri kuran, Türk'lerdir. Bu hakikat, bir emri vakidir. An'anelerin zaten dünyaya gösterdiği bu vakıa, Arkeolojik keşfiyatla teyyüt etmiştir.” (Kahön, 1930; ss. 30-34)

Burada Hobsbawm'ın (2006) bahsettiği anlamda “tarihsel süreklilik” fikrinin icadına şahit oluruz: Tarih öncesi çağlarda bütün dünyaya medeniyeti yayan Türkler. Fakat aynı zamanda mevcut durumun bir açıklamasını da buluruz: Kendi kültürlerine yabancı Arap, Fars ve İslam kültürlerinin etkisinde kalan Türkler, Türk olana yabancılaştılar ve Türk milleti hemen hemen her şeyini kaybetti. Bu yüzden, yapılması gereken Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal Hazretlerinin önderliğinde bu felaketin ana sebeplerinden kurtulmaktır (Şavkay, 2002). Dil tezini tarih tezine, tarih tezini de dil tezine bağlayan işte bu kurgudur.

“Millî ve ilmî bir vazife” olarak görülen tarih incelemelerinin amacı ulusal bilinç oluşturmaktır. Türk Tarih Tezini besleyen ulusçuluk fikriydi.

“Tarih araştırmaları yoluyla ulusal kimliğin keşfedilmesi iki yüzyılın da izlerini taşıyordu: Bir yandan Aydınlanma çağının ve Fransız Devriminin etkisi altında ‘tarihselciliğe karşı’ bir özellik taşıyordu, yani Osmanlı İmparatorluğu’nun çöküşünü bir karanlık çağı geride bırakmak olarak değerlendiriyordu; diğer yandan ise tarihi ele geçirilemeyecek kadar çok eski ‘köklerde’ ya da ‘kaynaklarda’ arayarak ‘bilimselci’ ve ‘tarihselci’ bir üsluba bürünüyordu.” (Ersanlı, 2003; ss. 185-186)

Maarif Vekâleti ile Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti’nin işbirliği neticesinde 1932 yılının Temmuz ayında toplanan ve dokuz gün süren “Birinci Türk Tarih Kongresi”nde, Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti ikinci Reisi

ve Çanakkale meb'usu Samih Rifat Bey'in sunduğu “Türkçe ve Diğer Lisanlar Arasında İrtibatlar” adlı bildiri, sanki bundan sonra olacakların bir habercisidir:

“Tarihten evvel ve sonraki muhtelif devirlerde Hindüavrupaî lisanlar Türkçenin uzvî ve mihaniki tesirleri altında kalmıştır? Bünyevî ihtilâtlar son teşekkülî tabakalarda gözle görülemeyecek kadar değişmiştir. Misal olarak Türkçe sayı adlarından dört kelimesini ele alalım: Hepimizin bildiğimiz Fransızca quatre kelimesinin dörtten alındığı, hatta başka bir tâbir ile, ikisinin bir olduğu söylenilse hiç kimse itimat etmez. Halbuki, bu en kat'î bir hakikattir. İtalyanın iptidaî sakinleri olan osk (osque) ların lisanında dört adedinin adı turutum'dur. Buradaki (um) lâhikası fazladır. Kelimenin aslı turuttur. Şark Türkleri de 'törut' derler.” (Birinci Türk Tarih Kongresi, 1932; s.59)

Bu kongreden sonra Türk Dilinin de aynı yöntemle ele alınması gerektiği açıktır. Nitekim ilk tarih kongresinin ardından, 11 Temmuz 1932 akşamı Çankaya'da aralarında Afet Hanım, Ruşen Eşref, Yusuf Akçura, Samih Rifat, Sadri Maksudi gibi isimlerin de bulunduğu bir sohbet, Gazi düğmeye basar: “Dil işlerini düşünecek zaman da gelmiştir. Ne dersiniz?” Ardından devam eder: “Öyle ise Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti gibi bir de ona kardeş bir dil cemiyeti kuralım. Adı Türk Dili Tetkik Cemiyeti olsun!” O gece hemen çalışmanın çerçevesi ortaya çıkmıştır:

“Cemiyetin iki büyük kolu olacaktı: Biri filoloji ve lengüistik, biri de Türk dili. Filoloji ve lengüistik, hem doğrudan doğruya bu bilgilerle, hem de bu bilgiler yollarından Türk dili ile uğraşacaktı. Türk dili kolunun üç bölümü ise: lûgat – ıstılah, gramer – sentaks ve etimoloji bakımından Türk dilini 'tetkik ve tesbit' edecekti.” (Eşref, 1933; s.6)

Bundan sonra, Cemiyet hızla tezin sunulacağı kurultayı toplamak üzere çalışmaya başlamış ve Türk dilinin eskiliği, Hint-Avrupa ve başka Avrupa-Asya dilleriyle ilişkisi üzerine hazırlanan bildiriler 26 Eylül 1932'de Birinci Türk Dili Kurultayı'nda okunmuştur. Kurultayın altıncı gününde Hüseyin Cahit Bey'in dilde zorlama yapılamayacağı, onu tabî tekâmülüne bırakmak gerektiği yolundaki konuşması büyük tartışmalara yol açmıştır. Hüseyin Cahit, konuşmasına öncelikle Türkçe kelimeler ile yabancı dillerdeki kelimeler arasında kurulan benzerliklerin yanıltıcılığına dikkat çekerek başlar.

“(…) kelimeler arasında zahiri benzeyişlere büyük ve kat'î bir ehemmiyet verilmektedir hissi hasıl oluyor. Kelimeler bir dilden diğer dillere geçerken esasları sabit kanunlara göre değişir. O derecede ki zahirde birbirlerine zerre kadar benzemiyen sözler aynı kökten çıkmış olabilirler. Aynı dillerde hemen hemen birbirinin aynı gözükken bazı kelimeler arasında da hiç münasebet

bulunmaması pek kabildir. İlme hürmet hissi bizi aldatıcı benzeyişlere, fikir oyunları kabilinden sayılabilecek bazı buluşlara karşı gayet uyanık tutmalıdır.” (Birinci Türk Dili Kurultayı, 1933, s.273)

Kurultay’dan çıkan karar, Cumhuriyetin kuruluş yıllarının jakobenizmiyle örtüşen şeydi: tesanüde dayalı, çatışmasız, sınıfsız bir ulusa kendi ruhunu yansıtacak yeni bir dil yaratmak. Bu, hiç kuşkusuz, “dile rağmen yeni bir dil yaratma” çabasıydı. Kurultay’dan çıkan karar dilin iradî olarak değiştirilebilir, dönüştürülebilir ve yeni baştan yaratılabilir olduğudur. Hedef Türkçenin ifade imkânlarını genişletip, zengin bir dil yaratmaktır. Bu amaçla derleme ve tarama sözlükleri oluşturularak Türkçenin kendi köklerinden yeni kelimeler türetilcektir.

İkinci Kurultay’dan sonra dilde çok radikal bir arılaşma başlar. Tarama ve derleme çalışmaları meyvelerini vermiş ve bu yolla çok sayıda kelime kazanılmıştır. Bu yeni bulunan kelimeleri kullanıma sokma görevini ise öncelikle bu hareketin fikir mimarı Atatürk üstlenir. İkinci Kurultay ile Üçüncü Kurultay arası Atatürk’ün konuşmaları bu yeni bulunan kelimelerle kanaviçe gibi işlenmiştir. Üçüncü Türk Dili Kurultayı 24 Ağustos 1936’da toplandığında vaziyet budur.

Şüphesiz Üçüncü Türk Dil Kurultayı’na damgasını vuran, Dr. Phil H. F. Kvergic’in Atatürk’e gönderdiği Türk dilinin başka dillerle ilişkisi konusunda yeni bir teoriye zemin hazırlayan *La Psychologie de quelques elements des langues turques* (Türk Dillerindeki Bazı Ögelerin Psikolojisi) adlı çalışmasından ilhamını alan Güneş-Dil Teorisi’dir. Güneş-Dil Teorisi’nde iddia edildiği gibi bütün dillerin Türkçeden geldiğine dair bir tez ortaya koymayan, daha ziyade Antropoloji ve Freud’un psikanaliz yöntemlerinden faydalanarak Türkçenin başka bazı dillerle akrabalığı olabileceğini ileri süren Dr. Kvergic’in Avrupada bastıramadığı kırk yedi sayfalık bu tezde Atatürk, kardeş Türk Tarih Tezi ile Türk Dil Tezini taçlandırarak mükemmel bir müttefik bulmuştu. Atatürk’ün talimatıyla Güneş-Dil Teorisi hemen Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’nde okutulmaya başlandı ve İbrahim Necmi Dilmen, Hasan Reşit Tankut, Saim Ali Dilemre, Agop Dilâçar, İsmail Hami Danişmend, Agop Dilaçar, Ragıp Hulûsi Özdem gibi dilciler bu konu üzerinde çalışmaya başladılar. Hatta İbrahim Necmi Dilmen, İkinci Tarih Kurultayı’nda “Güneş-Dil Teorisinin Tarih Tezindeki Yeri” başlıklı bir bildiri sundu. Kvergic’in tezinin zamanlaması kusursuzdu ve artık bütün tezler birbirini destekliyordu.

“Türk Tarih tezinin açtığı âlemsarar geniş ufuk, Türk Dil tezinin âlemsararlığını hazırladı. Eğer Türk Dil Bilgisi nurunu Prehistoryaya kadar vardırabiliyorsa bu Türk Tarih ilminin insan menşeyini fethetmesiyle kabil oldu. Buna karşı, Türk Dil tezinin teksif ettiği büyük ışık, tarih ilmine karanlık kalmış uzak ve derin

köşeleri aydınlatmaya başladı. Eğer Türk Tarih ilmi ilk insanı tanımlamaya muvaffak olabiliyorsa bu, Türk Dil ilminin kelime fosillerini konuşturabilmesindedir. Çünkü Türk Jenisinin şaşmaz eseri, *Güneş-Dil Teorisi*, ilk insanın ilk ses parçasını ve ilk manalı sözünü bulup meydana çıkarmıştır.” (Tankut, 1938b; s. 3)

Hem tarih hem de dil kongrelerinde resmî ideolojiyi destekleyen bütün bildirimler aynı mantığı sergiliyordu: Madem ki Türkler uygarlıklarını Asya, Avrupa ve hatta Amerika’ya (burada Güneş-Dil Teorisi’ne en esaslı ve en abartılı katkıları sağlayan Meksika Büyükelçisi Tahsin Mayatek’i hatırlayabiliriz) kadar yaymışlardı, o vakit Türk dili de insanlık tarihinde arzettiği önem açısından büyük bir ciddiyetle incelenmeliydi. Buna göre Türk dili, taş ve maden çağında kültür kavramlarını göç yoluyla bütün dünyadaki dillere yayan çok eski ve çok büyük bir kültür dilidir. Esasında bu teori, tarih tezinin iki yönlü hedefini gösteriyordu: Birincileyin, Türk dili ve ırkının sürekliliğini ispatlamak; ikincileyin, Güneşin ilkel toplumdaki tanrı tanımaz gücünü esas alarak dil problemini seküler bir düzleme taşımak. Çünkü Türk Dil Devrimi’nin başlıca motivasyonu “Türkçeyi Arapça ve Farsçanın hegemonyasından kurtarmak” gibi görünse de aslında daima “Laik Cumhuriyetin dilini,” Arapça ve Farsçayla özdeşleştirilmiş İslâmın etkisinden kurtarmak olmuştur. Cumhuriyet, alfabe değişiminden dilde sadeleşmeye varana kadar topyekûn Dil Devrimi’nde esasen iki şeyi hedeflemişti: Türkleşmek ve sekülerleşmek. Şimdi Güneş-Dil Teorisi’yle Türkçe İslâmın boyunduruğundan kurtarılacaktı.

Güneş-Dil Teorisinin ortaya koyduğu bu seküler keşif, “Güneşin ilk insanlar için her şeyden üstün bir obje olduğu ve dilin zuhûrunda da ilk amilin güneş bulunduğu” (İnan, 1936; s. 3). Bu sebeple dilin kaynağına yönelik incelemelerde akılda tutulması gereken ilk obje güneştir. Dilin kaynağında ilk insanın güneşe bakıp “Aa” demesi yatar. Bu “Aa” veya Türkçe yazımıyla “ağ,” Türkçenin birinci dereceden köküydü. İlk insan başlıca mefhumlarını güneşten almıştı.

- “1. Güneşin kendisi; esas, sahip, allah, efendi, yükseklik, büyüklük, çokluk, kuvvet, kudret.
2. Güneşin saçtığı ışık, aydınlık, parlaklık.
3. Güneşin verdiği sıcaklık, ateş.
4. Hareket, imtidat, zaman, mesafe, yer, kara, toprak, gıda, hayat, büyüme, çoğalma.
5. Renk, su.
6. ses, söz.” (İnan, 1936; s.3)

Bu teoriye göre, ilk insanlar bütün bu maddî ve fikrî varlıkları, güneşe verdikleri isimle birbirlerine anlatırlardı. Bu o kadar açık bir şeydi ki, herhangi bir kelimenin etimolojik analiziyle, o kelimedeki güneşle ilgili

yukarıda zikredilen mefhumlardan biri bulunabilirdi. Bu teori esasında, dünyadaki mevcut bütün dillerin bir asıldan gelmiş olduğunu varsayan monogenesist bir teoridir. Buna göre bütün dillerin kaynağında genel bir dilin varlığı söz konusudur. Bu dil, hiç kuşkusuz, Türkçedir (Tankut, 1936a).

Dilin kaynağına yönelik monogenesist teorinin o dönem önde gelen taraftarlarından ve Üçüncü Türk Dili Kurultayı'nın katılımcılarından değilse de davetlilerinden Sovyet linguist Nikolai Marr'ın Kemalist dilciler üzerindeki etkisi açıktır. O kadar ki, Güneş-Dil Teorisi'nin neredeyse, Marr'ın dilin kaynağına yönelik geliştirdiği fikirlerin tümüyle Orta Asya'ya adaptasyonu olduğunu söylemek abartı olmaz. Marr'ın teorisindeki kurucu dört ana unsur — “sal,” “ber,” “yon,” “roş” — “ağ” fonemi ile değiştirilmiş ve buna bir de Orta Asya'nın “güneş”i ilave edilmiştir (Şavkay, 2002).

Bütün dillerin Türkçeden doğmuş olmasının mantıksal sonucu, yeryüzünde kökü Türkçe olmayan hiçbir kelimenin bulunamayacağıdır. Bu yüzden, dilde özleştirme hareketinin aşırılıklarından yakınlar, Güneş-Dil Teorisini bizzat Atatürk tarafından başlatılan dil tasfiyeciliğinin yine bizzat Atatürk tarafından durdurulması olarak yorumlamışlardır. Bu tezi savunanların başında Falih Rıfkı Atay gelir.

“Bir akşam Atatürk, sofraya bittikten sonra, benim, yanbaşındaki iskemleye oturmamı emretti: ‘Dili bir çıkmaza saptamışızdır’ dedi. Sonra: ‘Bırakırlar mı dili bu çıkmazda? Hayır. Ama ben de işi başkalarına bırakamam. Çıkmazdan biz kurtaracağız’ dedi. (...) İstiyordu ki, Türkçede mümkün olduğu kadar çok kelime bırakalım, ancak bu kelimelerin Türkçe olduğunu da izah edebilelim.” (Korkmaz, 1992; ss. 298-299)

Gerçekten Güneş-Dil Teorisi dildeki özleştirmeyi tedricen durdurmuştur (Heid, 2001). Fakat hem öz Türkçeciliğin hem de Güneş-Dil Teorisi'nin Atatürk'ün onayını aldığı unutulmamalıdır. Meselâ, Atatürk'ün konuşmaları ve yazılarına bakıldığında Üçüncü Kurultay'dan sonra Türkçe karşılıkları bulunduğu inandığı kelimeleri hâlâ kullandığını, fakat artık bu Kurultay'dan önce kullandığı yeni, aşırı ve uyduruk kelimelerden uzak durduğu söylenebilir. Dil Devrimi'nin bir takım aşırılıklarından vazgeçse de Devrimin ana fikrinden asla taviz vermemiştir. Türk modernleşmesini genel bir uluslaşma projesi olarak değerlendirdiğimizde, Güneş-Dil Teorisi'nin ve öz Türkçe arayışlarının, kendi içlerinde karşıt olduğunu kabul etmekle birlikte, yine de birbirleriyle tutarlı olduklarını söylemeliyiz. Nitekim Atatürk'ün vefatından sonra 1942'de düzenlenen Dördüncü Türk Dili Kurultayı'nda Türkçenin sadeleştirilmesine ve Arapça-Farsça kelimelerin dilden atılmasına hız verildiği de meydandadır.

Bu konuda çok kesin belgeler elimizde bulunmasa da, Atatürk'ün söz konusu teoriyi dünya linguistik literatürüne büyük bir Türk katkısı olarak

gördüğü açıktır. Döneme ilişkin bütün hatırat, Atatürk'ün bu teoriye ciddi biçimde eğildiğini gösterir. Bu yoğun entelektüel ilgi sadece dilde tasfiyeciliğin aşırılığına yönelik geliştirilmiş olmasa gerektir. Üçüncü Türk Dili Kurultayı'nın "Güneş-Dil Teorisi ve Dil Karşılaştırmaları Komisyonu"nun raporuna göz atmak bile bunu anlamamıza kâfidir.

“1. ‘Güneş-Dil’ Teorisi, lügüistik âleminde esaslı bir devrim yapacak mahiyette tamamıyla orijinal, enteresan ve derin bir teoridir.

2. Bu teori, yalnız lisaniyat meseleleriyle değil, aynı zamanda en geniş ve en çetin antropoloji, arkeoloji, istuvar, preistuvar ve biyo-psikoloji meselelerinin halliyle de ilgilidir.

3. Şimdiye kadar klâsik lisaniyat ilmi, güneşin beşer dilinin menşei üzerindeki derin tesirlerini gereği gibi hesaba katmayı düşünmemiş ve bu mühim amili ihmal etmiştir.

4. ‘Güneş-Dil’ Teorisinin tevsiki hususunda Türk âlimlerinin mesaisi çok büyük ve mühimdir. Bilhassa Türk ve İndo-Öropeen dil grupları arasında bu teoriyi ilmi metotlara uygun bol misallerle izah yolunda yapılmakta olan ve muayyen kanunlara müncer olmak kabiliyeti gösteren etütlerin devamı temenni olur. Aynı zamanda bu metoda göre Türk ve Hamito-Semitik dil gruplarının mukayasesi yolundaki çalışmalar da ileri götürülmelidir. Bu sayede bugünkü lügüistik yeni bir istikamet almış olacaktır.” (Üçüncü Türk Dil Kurultayı, 1937; s.342)

Sonuç olarak Güneş-Dil Teorisi dilde tasfiyeciliği durdurmuş olsa da Cumhuriyetin inşa etmek istediği yeni ulusal kimliğin üç ana unsuruna — “laik,” “çağdaş,” ve “Türk” — katkı sağlıyordu (Sadoğlu, 2003). Güneş-Dil Teorisi açıkça lügüistik bir değer veya özgünlük taşııyordu. Ama başta Atatürk olmak üzere bütün Güneş-Dil Teorisyenlerinin bu teoride “dünya lügüistikinde devrim yaratacak ve dünya lügüistikine yeni bir istikamet verecek” bir parıltı görmeleri bile, Güneş-Dil Teorisi’ne yüklenen misyonun genç Cumhuriyetin kendine koyduğu “muassır medeniyetler seviyesine ulaşma” hedefinden bağımsız düşünülemediğinin açık ispatıdır.

Türk dil tezi, Türk tarih tezi; Türk tarih tezi de Türk dil tezi anlaşılardan anlaşılabilir. Türk modernleşmesinin temel açmazları, problemleri, çelişkileri ve dinamikleri ise bu kardeş tezler anlaşılardan anlaşılabilir. Cumhuriyetin başlıca hedefi asla sadece Batılılaşmak olmamıştır. Yeni Cumhuriyetin çözmesi gereken en acil sorun “laik” ve “çağdaş” bir ulus inşa etmek olmuştur. Yapılan bütün devrimler, düzenlenen bütün kurultaylar ve öne sürülen bütün tezler, hep bu “laik” ve “çağdaş” ulusun inşasına yönelik teşebbüslerdir. Taşıdığı arzular, iyi niyetler, açmazlar ve çelişkileriyle bütün bu teşebbüslerin ruhunu en iyi yansıtan

örnek Güneş-Dil Teorisi'dir. Her ne kadar bugün hiçbir akademik ve entelektüel değer taşımasa da Güneş-Dil Teorisi hâlâ anlaşılmayı bekliyor.

KAYNAKLAR

- AHANOV, Kaken. (2008) *Dil Biliminin Esasları*, Aktaran: Murat Ceritoğlu, Ankara: TDK Yayınları.
- Birinci Türk Dili Kurultayı: Tezler, Müzakere Zabıtları*. (1933) İstanbul: TDTC.
- Birinci Türk Tarih Kongresi/Konferanslar, Münakaşalar, Müzakere Zabıtları*. (1932) İstanbul: T.C. Maarif Vekâleti.
- DANESI, Marcel. (1993) *Vico, Metaphor, and the Origin of Language*, Indianapolis: Indiana University Press.
- DEMİR, Gökhan Yavuz. (1999a) *Türkiye'de Yabancı Dille Üniversite Eğitimi*, Bursa: Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- DEMİR, Gökhan Yavuz. (2007b) *Sosyal Bir Fenomen Olarak Dilin Belirsizliği*, İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- DEMİR, Gökhan Yavuz. (2007c) "Türkçenin Pirus Zaferi," *Trajik Başarı/Türk Dil Reformu*, Geoffrey Lewis, çeviren: Mehmet Fatih Uslu, İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- ECO, Umberto. (1995) *The Search for the Perfect Language*, trans. James Fentress, Oxford: Blackwell Publishers.
- ERSANLI, Büşra. (2003) *İktidar ve Tarih/Türkiye'de "Resmî Tarih" Tezinin Oluşumu (1929-1937)*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- EŞREF, Ruşen. (1933) *Türk Dili Tetkik Cemiyeti Kurulduğundan İlk Kurultaya Kadar Hatıralar*, Ankara: Hakimiyeti Milliye Matbaası.
- HEID, Uriel. (2001) *Türkiye'de Dil Devrimi*, çeviren: Nejlet Öztürk, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- HEWES, Gordon Winant. (1993) *Dilin Doğuşuna İlişkin Kuramlar*, çeviren: Hasan Boynukara-Bülent C. Tanrıtanır, Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- HOBBSAWM, Eric. (2006) "Giriş: Gelenekleri İcat Etmek," *Geleneği İcat Etmek*, der. Eric Hobsbawm-Terence Ranger, çeviren: Mehmet Murat Şahin, İstanbul: Agorakitaplığı.
- İNAN, Abdülkadir. (1936) *Güneş-Dil Teorisi Üzerine Ders Notları*, İstanbul: İstanbul Devlet Basımevi.
- KAHÖN, Leon. (1930) *Fransa'da Arî Dillere Takaddüm Etmiş Olan Lehçenin Turanî Menşei*, çeviren: Ruşen Eşref, İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.

- KORKMAZ, Zeynep. (1992) *Atatürk ve Türk Dili/ Belgeler*, Ankara: TDK.
- SADOĞLU, Hüseyin. (2003) *Türkiye’de Ulusçuluk ve Dil Politikaları*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- ŞAVKAY, Tuğrul. (2002) *Dil Devrimi*, İstanbul: Gelenek Yayınları.
- Üçüncü Türk Dil Kurultayı: Müzakere Zabıtları, Tezler*, (1937) İstanbul: TDK.
- TANKUT, Hasan Reşit. (1936a) *Güneş-Dil Teorisine Göre Dil Tetkikleri/Birinci Kitap: Türk Dil Bilgisine Giriş*, İstanbul: İstanbul Devlet Basımevi.
- TANKUT, Hasan Reşit. (1938b) *“Alp” Kelimesi ve Alpin Irkın Yurdu*, İstanbul: İstanbul Devlet Basımevi.
- WELLS, G.A. (1987) *The Origin of Language/ Aspects of the Discussion from Condillac to Wundt*, Illinois: Open Court Publishing Company.